

ç e v i r i

Doğu ve Güney-Doğu Asya'nın Sanayileşme Sorunları*

P. N. Rosenstein-Rodan
[Çeviri: M. Kemal Aydın**]

Ürkekçe sordu Alice: “Bir yumurta satın almak istiyorum. Fiyatı nedir?” Sheep cevap verdi: “Bir tanesi beş peni, İki tanesi iki peni.” Şaşırmıştı Alice... Çantasını çıkardı ve “İki yumurta bir yumurtadan daha ucuz... Öyle mi?” diye sordu. Cevap verdi Sheep: “Evet öyle... Yalnız şu var: İki tane alırsanız, ikisini de yemeniz gerekiyor.” Parayı tezgâhın üzerine bırakırken “öyleyse lütfen sadece bir tane verin” dedi Alice... Ve “yumurtalar hiç de iyi olmayabilir” diye içinden geçirdi [Through the Looking-Glass]

1. Doğu ve Güney-Doğu [ya da Uzak Doğu] gibi ‘az gelişmiş bölgeler’in sanayileşmesinin,¹ sadece bu ülkelerin değil, bir bütün olarak dünyanın çıkarına hizmet ettiğine ilişkin genel bir kanaat bulunmaktadır. Az gelişmiş [yoksul] bölgelerin gelirinin zengin bölgelerin gelirine göre daha hızlı büyümesi sağlanır ise, geliri dünya ölçeğinde daha eşit

* **Rosenstein-Rodan**, P. N. (1943), “Problems of Industrialization of Eastern and South-Eastern Europe”, **The Economic Journal**, June-September 1943, Volume 53, Number 210/211, pp.202-211.

** Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

dağıtmak mümkün olabilir. Bu tartışmanın dayandığı varsayımlar şunlardır: Doğu ve Güney-Doğu Avrupa'da 20-25 milyon insanı kapsayan [toplam nüfus 100-110 milyon] bir 'tarımsal nüfus fazlası' bulunmaktadır. Bir başka ifade ile söz konusu coğrafyada yaşayan insanların yaklaşık yüzde 25'lik bölümü kısmen ['gizli işsiz'] ya da tamamen işsizdir. Öte yandan emek israfı sanayileşmiş ülkeler ile sınırlı değildir. Yoksul tarım ülkelerinde de ciddi boyutlarda emek israfı söz konusu olmaktadır. Uluslararası işbölümü ilkeleri uygulanır ise, ya emek sermayenin bulunduğu bölgeye doğru hareket etmelidir [göç] ya da sermaye emeğin bulunduğu bölgeye gelmelidir [sanayileşme]. Dünya gelirinin maksimizasyonu açısından bakıldığında, bu iki yöntem arasındaki tek farkın [çok da önemli olmadığı kabul edilen] ulaştırma maliyetleri olduğu görülmektedir. Bununla birlikte göç ve iskân büyük sınırlar doğuracağı için, birinci yöntem uygulanabilir olmaktan uzaktır. Meselenin çözümü ağırlıklı olarak sanayileşme ile sağlanmalıdır.

2. Sanayi işletmelerinin 'optimum ölçeğe' ulaşabilmesi için, bu işletmelere tahsis edilen bölgenin yeterli büyüklükte olması gerekmektedir. Yatırımın marjinal riskini mümkün mertebe azaltma olgusunun yanı sıra bu olgu da, Almanya, Rusya ve İtalya arasındaki geniş coğrafyanın tamamını sanayi bölgesi olarak planlamayı zorunlu kılmaktadır. Bu bölge, nüfus ve yüzölçümü itibarıyla uygun olmakla birlikte, üretim koşulları itibarıyla yeterli değildir. Nitekim bölgenin toplam geliri Büyük Britanya'nın toplam gelirinin sadece yüzde 40'ı [2 milyar Pound] kadardır.

3. Doğu ve Güney-Doğu Avrupa'nın sanayileşmesini mümkün kılacak iki farklı yöntem olduğu söylenebilir:

Bu bölge, 'Rusya modeli'[kastettiğimiz komünizm değildir] örneğinde olduğu gibi, yabancı yatırım girişi olmaksızın, kendi imkânları ile sanayileşebilir. Bu yöntem, [ulusal ekonominin dikey bütünlüşme-

sini sağlayacak biçimde] sanayileşmenin bütün aşamalarının idrak edilmesini, yani hafif sanayilerin yanı sıra ağır sanayilerin ve makine sanayilerinin kurulmasını gerektirmektedir. Ne var ki bu yöntemin doğuracağı birtakım sakıncalar bulunmaktadır: [a] Sermaye ihtiyacı, yurtiçinden, yani gelir düzeyinin ve hayat standardının çok düşük olduğu bir ortamdan giderileceği için, sanayileşme süreci ağır yürüyebilir. Bu nedenledir ki bu yöntem, yoğun ve -bana göre- gereksiz bir fedakârlığı gerekli kılmaktadır. [b] Bölgede uygun doğal kaynaklar bulunduğu için, sonuç itibarıyla bu yöntem, uluslararası işbölümünün azalması anlamına gelen bağımsız bir birimin teşekkül etmesine sebep olacaktır. Bunun anlamı şudur: Bir bütün olarak dünyanın toplam çıktısı mümkün olanın altında kalacaktır. Dolayısıyla dünya daha yoksul olacaktır. [c] Ağır sanayi, iktisadi yapı farklılıklarının en açık biçimde görülür kılınmaktadır. Doğu ve Güney-Doğu Avrupa'da büyük fedakârlıklara katlanılarak ağır sanayi işletmeleri kurulması, dünyanın ağır sanayi işletmelerindeki kapasite fazlasına katkı yapılmasından ve kaynakların israf edilmesinden başka bir sonuç doğurmayacaktır.

Sanayileşmenin alternatif yöntemi ise, Doğu ve Güney-Doğu Avrupa'yı uluslararası işbölümünün sağladığı faydaları muhafaza edecek ve böylece herkes için daha fazla refah üretecek biçimde dünya ekonomisine eklemektir. Büyük ölçekli uluslararası yatırımlar ya da borçlanma üzerine inşa edilecek olan bu yöntemin sağlayacağı üstünlükler şunlardır: [a] Öngörülen sanayileşme süreci, daha hızlı ve tüketimden daha az fedakârlık yapılarak yürüyecektir. Nitekim uluslararası siyasi istikrar açısından bakıldığında görünen şudur: Savaştan sonraki on yıl boyunca Doğu ve Güney-Doğu Avrupa'nın tarımsal nüfus fazlasının yüzde 20'si değil de yüzde 50'si uygun işlerde istihdam edilebilmiş olsaydı, bugün dünyanın siyasi istikrarı farklı olabilirdi. [b] Uluslararası işbölümünün ilkeleri, nüfusun aşırı yüksek olduğu bölgelerde emekyoğun sanayiler kurulmasını öngörmektedir. [c] Kaldı ki ABD, Büyük Britanya, Almanya, Fransa ve İsviçre gibi ülkelerde bulunan ağır sa-

nayi işletmeleri, iktisaden geri kalmış bölgelerin tüm ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde üretim yapabilir.

4. Açıktır ki, bu tarz bir sanayileşme modeli otarşik bir sanayileşme modeline tercih edilebilir. Nitekim bu model, tarihsel örneği olmayan muazzam bir süreç ihtiva etmektedir. 19ncu yüzyılın başında söz konusu olan sanayileşme süreci ile bu modelin öngördüğü sanayileşme süreci arasında -ayrıntıya girmeden kısaca değineceğimiz birçok sebepten ötürü- hiçbir benzerlik yoktur. [a] 19ncu yüzyılda gerçekleştirilen uluslararası yatırımlar, tarım ürünleri ile sanayi ürünlerinin değiş-tokuşu üzerine oturtulmuş ve kendi kendini tasfiye edebilen yani borçlarını ödeyebilen yatırımlardır. Günümüzde bu tasfiyenin ‘kendiliğinden’ olacağı düşünülemez; sorun makul bir planlama ile çözülebilir. [b] Uluslararası yatırım kurumlarının durumu [hisselerin ve borçların yaygınlığı], bölgenin tamamının sanayileşmesini sağlamak için elverişli değildir. Bu kurumlar küçük ölçekli yatırımlara yöneldiği için dışsal ekonomilerden istifade etmek mümkün olmamaktadır. Kaynaklar genellikle bireysel yatırım girişimlerine aktarılmaktadır. Bizim Doğu ve Güney-Doğu Avrupa için hazırladığımız sanayileşme planı [bkz. **6** ve **8**] gibi, eşzamanlı olarak birbirini tamamlayıcı yatırımlar yapılmasını öngören bir sanayileşme planı hazırlanmış değildir. [c] Teknoloji alanında kaydedilen gelişmeler, 19ncu yüzyılın temel itici gücü olmuştur. Öte yandan geri kalmış bölgelerin sanayileşmesi, *veri* teknik bilginin uygulanması biçiminde cereyan etmiştir. [d] 19ncu yüzyıldan itibaren genel maliyetlerin ve sabit yatırımın artması, bir taraftan sermaye kaybı riskini yükseltirken diğer taraftan kaynak hareketliliğini ve iktisadi sistemin esnekliğini azaltmıştır. Bunun bir sonucu olarak ortalama firma büyüklüğü önemli ölçüde artmıştır. [e] Uluslararası yatırımın doğurduğu politik riskler, bugün [belli şeylerin ‘yapılmamış’ olduğu varsayılan] 19ncu yüzyılda olduğundan çok daha fazladır. Devlet gözetimi ve güvencesi, bu yatırımların doğurduğu riskleri ciddi ölçü-

lerde azaltabilir. Kaldı ki söz konusu gözetim ve güvence, yeterli büyüklükte bir uluslararası yatırım için *olmazsa olmaz koşul* durumundadır. Devletin iktisadi hayata etkin katılımı, yeni bir veri olarak mutlaka dikkate alınması gereken bir olgudur. [f] İnsanlar [Doğu Avrupalılar bile] artık eskiden olduğu kadar sert değiller. Toplumsal vicdan bu barış döneminde sefaletle karşı, Darwinist olarak adlandırılan 19ncu yüzyılda olduğundan daha duyarlı... Bu itibarla daha ılımlı yöntemler kullanılmalıdır.

Geri kalmış bölgelerin sanayileşmesi sürecinin başarılı bir biçimde yürütülebilmesi için, mevcut olandan farklı bir kurumsal çerçeveye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda yapılan değerlendirmeler, oluşturulacak endüstrinin neden tek bir büyük firma ya da tröst gibi düşünülerek planlanması gerektiğini gösteren bir içeriğe sahiptir.

5. Sanayileşmenin ilk adımı, emek gücü ‘nitelikli’ hale getirilerek yani Doğu Avrupa köylülerini tam-zamanlı ya da yarı-zamanlı çalışabilir birer sanayi işçisine dönüştürecek ortam hazırlanarak atılmalıdır. *Bırakınız yapsınlar* ilkesi söz konusu bölgede hiçbir zaman geçerli olmamıştır. Şöyle de söylenebilir: İşçinin niteliğini artırmaya yönelik harcama yapmak müteşebbis açısından kârlı olmadığı için, *bırakınız yapsınlar* ilkesi dumura uğramıştır. Nitekim eğitimi için yatırım yaptığınız işçinin sizin firmanızda çalışmaya devam edeceğine dair bir güvence bulunmamaktadır. Bu işçi bir başka firma ile sözleşme imzaladığı takdirde, sermaye kaybı yaşamanız muhakkaktır. Yani işçinin eğitime yapılan yatırım, özel girişimcilik açısından iyi bir yatırım değildir. Lakin devlet açısından bu tür bir yatırım en iyi yatırımdır. Bir başka ifade ile işçinin eğitime yapılan yatırım, küçük ölçekli bir firma düzeyinde giderilemez bir maliyeti temsil ediyor olmakla birlikte, [bir bütün olarak düşünülür ise] oluşturulacak sanayi kümesi düzeyinde müspet sonuçlar doğurmaktadır. Bu durum, *Pigou*'nun ‘özel net hâsıla’ ile ‘toplumsal net hâsıla’ arasında yaptığı ayırımın [ikinci, birinciden daha bü-

yüktür] güzel bir örneğini sunmaktadır. Bir milyon işçiye eğitim vermek için yürütülecek faaliyetler [ulaşım ve barınma dâhil], her yıl 100 milyon Pound'un üzerinde bir maliyet yükleyecektir. Bu maliyet, [bizim teklif ettiğimiz 'Doğu Avrupa Sanayi Tröst'üne² yüzde 50 katılımdan kaynaklanan maliyetlerden *ayrı* düşünülür ise] devletin ya da bir bütün olarak Doğu Avrupa ulusal ekonomisinin karşılayamayacağı kadar yüksek olabilir. Bu nedenledir ki söz konusu maliyet, Doğu Avrupa Sanayi Tröst'üne (EEIT) yapılan bir sermaye yatırımı olarak değerlendirilecektir.

Bununla birlikte izah etmeye çalıştığımız bu durum, bu tür geniş yatırım birimleri oluşturmayı cazip kılan unsurların en önemlisi değildir.

6. Evet, büyük ölçekli yatırım birimleri oluşturmayı cazip kılan unsurların en önemlisi, farklı sanayilerin birbirini tamamlayacak olmasıdır. Bu durumu göstermek için dolambaçlı bir analiz yöntemi benimseyelim. Varsayalım ki, Doğu ve Güney-Doğu Avrupa'da tarımsal faaliyet yürüten 20 bin işçi büyük bir ayakkabı fabrikasına aktarılmıştır. Her bir işçi, [*doğal olarak* yetersiz olan önceki gelirinden] daha yüksek bir ücret geliri elde edecektir. Bir başka ifade ile bu insanları önceki gelir düzeyi ile sanayide çalıştırmak mümkün olmayacaktır. Çünkü bu insanlar, tarımda yarı-işsiz oldukları duruma göre daha fazla gıda maddesine ihtiyaç duymaktadır. Üstelik bu yeni durumda barınma maliyeti gündeme gelmektedir. Bu işçiler elde ettikleri gelirin tamamını ayakkabı satın almak için harcarlar ise, işletmenin ürettiği mal bağlamında [mevcut piyasayı rahatsız etmeyen] bir piyasa genişlemesi ortaya çıkacaktır. Böylelikle [yüzde 10 kâr varsayımı altında] sorunun yüzde 90'ı çözülmüş olacaktır. Lakin şöyle bir sıkıntı söz konusudur: Bu insanlar elde ettikleri gelirin tamamını ayakkabı satın almak için harcamayacaktır. O halde şöyle düşünelim. Tarımsal üretimden kopartılan 1 milyon insan, [tek bir endüstride değil] ihtiyaç duyulan çok sayıda malın üretildiği bir endüstriler grubunda istihdam edilseydi, yukarıda değin-

diğimiz sıkıntı olmayacaktı. Bu tercihin bir sonucu olarak ortaya çıkacak olan ilave piyasa [diğer piyasaları asgari düzeyde rahatsız ederek] dünya üretimini artıracaktır. Bu nedenledir ki ücret geliri elde edenlerin satın aldığı malları üreten endüstriler, tamamlayıcı endüstriler olarak isimlendirilmektedir. Tamamlayıcı endüstrileri kapsayacak biçimde gerçekleştirilen bir yatırım projesi, ürünlerin satılmaması riskini ve [risk bir maliyet unsuru olarak değerlendirilebileceği için] maliyetleri azaltacaktır. Bir başka ifade ile söz konusu proje, özel bir ‘dışsal ekonomi’ olgusunu ortaya çıkaracaktır.

İlave olarak şunu söyleyebiliriz: İhtiyaçların daha fazla çeşitlilik arz ettiği zengin ülkelerde talebin hangi mallara yöneleceğini öngörmek kolay değildir. Buna mukabil talebin daha az çeşitlilik arz ettiği yoksul ülkelerde [daha önce işsiz olan] insanların ücret gelirlerini hangi mallar için harcayacakları kolaylıkla tahmin edilebilir.

7. Farklı endüstrilerden müteşekkil bir sistem kurulduğunda iki farklı ‘dışsal ekonomi’ ortaya çıkacaktır. Birincisi [tam olarak Marshall’ın tanımladığı gibi], büyüyen bir endüstri içinde bir firmanın elde ettiği dışsal ekonomidir. Öte yandan bir endüstri, diğer endüstrilerde kaydedilen büyümenin bir yansıması olarak da dışsal ekonomilerden istifade edebilir. Zımnen varsayılan şudur: ‘Özel marjinal net hasıla’ ile ‘toplumsal marjinal net hasıla’ arasındaki farklılık kayda değer değildir. Bu varsayımın, rekabetin olgunlaştığı ekonomiler düzeyinde bile aşırı iyimser olduğu söylenebilir. Kaldı ki geri kalmış ekonomilerin geçirmekte olduğu köklü yapısal değişimler dikkate alındığında, bu varsayımın kesinlikle gerçekleri yansıtmadığı görülmektedir. Bu bölgede ortaya çıkan dışsal ekonomiler, firmanın kâr-zarar hesabında yer alan kâr ile aynı öneme sahip olabilir.

8. Uluslararası ve ulusal yatırım kurumları, dışsal ekonomilerin sağladığı imkânlardan yoksundur. ‘Toplumsal marjinal net hasıla’ bakımın-

dan kârlı olmakla birlikte ‘özel marjinal net hasıla’ itibariyle kârlı görülmeyen bir çok yatırım projesi için kurumsal teşvik bulunmamaktadır. Yatırımın temel itici gücü, müteşebbisin kendi tecrübelerine istinaden belirlediği kâr beklentisidir. Ne var ki bölgenin iktisadi yapısının değiştirilmesini gerekli kılan durumlarda, müteşebbisin tecrübe birikimi, kısmi olarak işlevini yitirmektedir. EEIT planlama kurulunun elindeki verilere ulaşamadığı için, müteşebbisin piyasaya ilişkin bilgisinin yeterli olmayacağı muhakkaktır. Şöyle de söylenebilir: Müteşebbisin tahmin ettiği risk, gerçek riskten çok daha yüksek olmaya mahkûmdur. Geri kalmış bölgelerin sanayileşmesi süreci özel girişimcilere sağlanacak normal teşvikler üzerine inşa edilseydi: [a] Bu süreç daha yavaş işleyecekti. [b] Yatırım oranı ve bunun bir sonucu olarak milli gelir daha düşük bir düzeyde kalacaktı. Diğer taraftan bir bütün olarak bölgenin iktisadi yapısı farklı olacaktı. Yatırımlar, farklı endüstrilere farklı oranlarda dağıtılmış olsun. Nihai denge, geniş ölçekli bir EEIT yapılanmasının kurabileceği optimum dengenin çok altında kalacaktır. Uluslararası sermaye piyasasındaki mevcut kurumlar, eskiden ağırlıklı olarak münferit girişimlere yatırım yapardı ya da kredi verirdi. Bir işletmenin faiz ve temettü ödemeleri yapmasını güvence altına alan bir kârlılık düzeyine sahip olmadığı kolayca tespit edilebilmektedir. Fakat şöyle de bir gerçek var: Elektrik üretimi yapmayı planlayan bir işletmenin kurulması, bir başka yerde [elektrikli cihazlar sanayi gibi] yeni yatırım ve kâr imkânları sunmaktadır. Bölgenin bütün yeni endüstrilerini de kapsayacak yeterli büyüklükte bir yatırım birimi oluşturulabilir ise, dışsal ekonomiler [temettülerin kolaylıkla ödenmesini sağlayan] dâhili kârlar haline gelecektir.

9. Profesör *Allyn Young*'ın çok bilinen değerlendirmesi bizim yolumuzu aydınlatacaktır. *Young* şöyle bir kurgu yapmaktadır. Bir arazide bir tüp geçit inşa edilecektir. Bu yatırım projesinin maliyetine ve getirisine ilişkin olarak doğru tahminler yapılmıştır. Ve tahmin edilen kâr oranı-

nın, başka yerlerde yapılacak yatırımların mümkün kılacağı olağan kâr oranının altında kalacağı görülmüştür. Sonuç itibariyle kârlı olmadığı düşünülerek bu yatırım projesi iptal edilmiştir. Daha sonra bir başka girişimci bu araziyi [üzerindeki evlerle birlikte] satın alarak tüp geçidi inşa etmeyi başarmıştır. Girişimcinin yolcu trafiğinden elde ettiği getiri yeterli olmamakla birlikte, arazinin ve üzerindeki evlerin sermaye değerinde meydana gelen artış bu yetersizliği dengelemiştir. Burada temel mesele şudur: Sermaye kazancının bu biçiminin [dışsal ekonomi] bir unsur olarak kârlılık hesabına dâhil edilmesi arzu edilen bir durum mudur? Bir başka ifade ile bu kazanç kaynakların optimum dağılımına ve milli gelirin maksimizasyonuna katkı yapar mı? *Young* bunun arzu edilen bir durum olmadığını belirtmektedir. Çünkü diğer bölgelerden tüp geçidin yapıldığı bölgeye bir nüfus hareketi [göç] olmuştur. Bunun bir yansıması olarak, arazinin ve evlerin değeri, tüp geçidin yapıldığı bölgede artarken terk edilen bölgede düşmüştür. Yani tüp geçidi inşa eden girişimcinin elde ettiği sermaye kazancı [dışsal ekonomi], tazmin edilmesi zor bir değer yitimi sayesinde mümkün olmuştur. Bununla birlikte Doğu ve Güney-Doğu Avrupa'daki geniş tarım arazisi, [nüfus fazlası bu araziye terk ettiğinde] değer yitimine maruz kalmayacaktır. O halde sanayileşme girişimleri sonucu sağlanacak dışsal ekonomiler kârlılık hesabına dâhil edilmelidir.

10. Dışsal ekonomiler sıklıkla farklı bir sanayileşme programının lehine delil olarak kullanılmaktadır. Ulusal ve uluslararası yatırımlar, 'temel endüstrilerin' kurulmasına öncülük edecek alanlara ve yeni yatırım fırsatları doğuracak kamu hizmetlerine yoğunlaşmalıdır. "Demiryolları, karayolları, su kanalları, hidro-elektrik istasyonları inşa edelim. Diğer yatırımlar bunları takip edecektir." Ulaşım imkânlarındaki yetersizliğin iktisadi kalkınmayı açık bir biçimde engellediği ülkelerde [Çin'de ve Latin Amerika ülkelerinin bir bölümünde durum böyledir], bu yöntem, yatırımları uyarma çabasının iyi bir başlangıcı olabilir. Ne

var ki Doğu ve Güney-Doğu Avrupa’da durum böyle değildir. Mukayeseli olarak bakıldığında bu bölgenin demiryolu yetersizliği gibi bir sorunu olmadığı görülmektedir. Bölgedeki demiryolu uzunluğu, Uzak Doğu’da olduğundan çok fazladır. Ulaştırma ve haberleşme yatırımlarının nereye, ne kadar ve hangi amaca dönük olarak yapılacağını bilmek için iktisadi yapının gelecekte nasıl bir şekil alacağını tahmin etmemiz gerekmektedir. Üstelik ‘temel’ endüstriler, birtakım kamu hizmetleri ile sınırlı değildir. Görüldüğü gibi, tamamlayıcılık ilişkisi, belli ölçüler içinde, bütün endüstrileri ‘temel’ endüstri haline getirmektedir.

Ulusal ve uluslararası kurumlardan yeterli sermaye temin edilerek ‘temel endüstrilere’ yatırımlar yapıldığı takdirde, normal çarpan etkisi [bu programı savunanların öngördüğü biçimde], ‘doğal olarak’, başka alanlara da yatırım yapılmasına zemin hazırlayacaktır. Lakin bu yaklaşım, dış ödemeler ve sermaye hareketleri bağlamında pürüzsüz işleyen bir denge mekanizması olduğu varsayımı üzerine oturtulmuştur. Savaş sonrası dönemin yapısal dengesizlikleri dikkate alındığında bu varsayımın gerçekçi olmadığı görülmektedir. Geri kalmış bölgelerin sanayileşmesi süreci, ilk yatırımlar yapılarak başlatıldıktan sonra, özel girişimcileri teşvik eden unsurların başarılı bir biçimde çalıştığı bir denge yaratabilir. Ne var ki ilk yatırımlar yapılmadan, teşvik edici unsurların harekete geçmesini beklemek hayaldir.

“Pek çok ülke [lokomotif, çelik, traktör, buhar küreği, çimento karıştırıcısı, türbin gibi] yatırım mallarını [sermaye teçhizatı] ithal ederek ulusal kalkınmayı gerçekleştirmiştir. Bu ülkeler savaş sonrası dönemde de bu şekilde kalkınmaya devam edecektir. Bazı durumlarda bu ülkelerin söz konusu malları satın almak için kullanabileceği dış varlıkları [döviz] bulunmaktadır. Bununla birlikte yaygın olarak görülen durum şudur: Bu ülkeler, tüketim malları ithalatını kısıp ihracatı artırmak suretiyle elde ettikleri döviz fazlasını kullanarak ya da borçlanarak söz konusu malları satın alabilmektedir. Son yirmi yılın deneyiminin ardından, muhtemeldir ki, özel kredi kuruluşları, borçlu ülkelere [ulusal

kalkınmaya dönük iyi bir başlangıç yapmaları için] yeterli ölçüde ya da düşük faizli krediler vermeye pek yanaşmayacaktır. Geriye şu seçenek kalıyor: Alacaklı ülkenin hükümeti borçların ödeneceğine dair güvence verecek ya da krediyi bizzat veren olacak... Dış kredilerin, dış teknik yardımın ve yatırım mallarının kullanılabilir hale gelmesi, uluslararası iktisadi ilişkileri zedeleyici tehdidi ortadan kaldırıp dünya gelirin artmasına ve ticaretin yeniden örgütlenmesine katkı yaparak ulusal kalkınma sürecine farklı bir boyut kazandıracaktır.”³

11. Alacaklı ülkenin hükümeti faiz veya temettü ödemelerinin nasıl yapıldığını görmeden, borçların ödeneceğine dair güvence vermeyecektir. Bununla birlikte hükümet EEIT yönetim kurulunu yeterli ölçüde denetleme imkânına sahip olur ise, üstleneceği riskin maliyeti girişimin tamamının [yani EEIT’nin] reel riskinden düşük olacağı için, bu güvenceyi verebilecektir. Doğu ve Güney-Doğu Avrupa’da yapılacak bir yatırım ‘kâr getirici’ olmasına rağmen, kendi borçlarını ödeyebilir durumda değildir. Borç ödemeleri planlanmış olmalıdır. Bir başka ifade ile Doğu ve Güney-Doğu Avrupa’da kurulacak endüstrilerin bir bölümü ihracata dönük üretim yapmalıdır. Bu endüstrilerde üretilen mallar alacaklı ülkelere ihraç edilmelidir. Bu ihracat, genişleyen dünya ticareti içinde zengin ülkelerin payının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. İhracat, alacaklı ülkelerin iktisadi kaynaklarının yeniden dağılımının getireceği yükü minimize edecek biçimde öngörülerek planlanmalıdır. Doğu ve Güney-Doğu Avrupa, büyük bir ihtimalle, tahıl ihraç eden bir bölge olmaktan çıkıp, işlenmiş gıda maddeleri ve hafif sanayi ürünleri ihraç eden bir bölge haline gelecektir.

İthal mallara yönelik talebin gelir esnekliği bütün ülkelerde yüksek olduğu için, 19ncü yüzyılda uluslararası ticaret neredeyse pürüzsüz bir biçimde işlevlerini yerine getirdi. 20nci yüzyılın zengin ülkelerinde daha yüksek bir hayat standardı olduğu için, ithal mallara yönelik talebin gelir esnekliği daha düşük olabilir. Nitekim bu esnekliğin yüksek

olduğu sadece bir mal olabilir: maddi mal ithalatını gerekli kılmayan boş zaman. Bu nedenledir ki zengin ülkeler, iktisadi genişleme sürecinden kendi paylarına düşen kazanımların bir kısmının daha fazla boş zaman olduğunu kabul etmek zorunda kalabilirler. Doğu Avrupa haftada 48 saat çalışma düzenini muhafaza ederken, zengin ülkelerin haftalık çalışma süresi 40 ya da 35 saattir.

12. Neyin yapılması gerektiği, onun nasıl yapılması gerektiğinden daha önemlidir. Bu programın kurumsal olarak hayata geçirilmesi müsait bir zamana bırakılmalıdır. Esas itibariyle taslak şöyledir: İhtiyaç duyulan sermayenin en az yarısı bölge içinden temin edilmelidir. ‘Alacaklı’ ve ‘borçlu’ ülkeler bölgede kurulacak endüstrilerin tamamını kapsayan tröstün hisselerinin yarısını satın almalıdır. Bu ülkelerin temsilcileri, tröstün yönetim kurulundaki hükümet temsilcileri ile iş ortağı olarak, süreci planlayıp yürütecektir. Borç veren ülkeler, [en azından ortalama yüzde 4.5 temettü dağıtılması koşulu ile] yirmi yıl sonra değerinden yüzde 10 fazlasına satılabilir hisselerden satın alacaktır. Her hükümet kendi ülkesinden alınan hisseler için *ortalama* yüzde 3.0 temettü dağıtılacağına dair güvence verecektir. Bölgede dış kredi ile gerçekleştirilecek olan yatırımlar izne tabi olacaktır. Aynî katkı yaparak, mesela bir fabrikanın şubasını kurarak hisse sahibi olmak mümkündür. Doğu Avrupa’daki hükümet yetkilileri dâhili vergileme politikası bağlamında ayrımcılık yapılmayacağına ilişkin güvenceler verecektir.

13. Geri kalmış bölgelerde sanayileşmenin amacı, tarımsal nüfus fazlasını verimli alanlarda istihdam ederek dünya ekonomisinde yapısal bir denge kurmaktır. Şunu varsayabiliriz: Borç veren ülkeler, on yılı aşan bir taahhütte bulunmaya istekli olmayacaktır. On yıldan az bir zaman diliminde ne ölçüde bir başarı elde edilebilir? Ve ihtiyaç duyulan sermayenin büyüklüğü kabaca nedir?

Şöyle bir hesap yapalım: 20 milyon tarımsal nüfus fazlası + [Önü-

müzdeki on yıl içinde nüfusun yüzde 40-50 oranında artacağı ve artan nüfusun yüzde 50-60'lık bölümünü tarımın eriteceği varsayımı ile] 7-8 milyon nüfus artışından kaynaklanan ilave = 28 milyon insan ya da 9 milyon iktisaden faal erkek ve 3 milyon iktisaden faal kadın; yani istihdam edilmesi gereken 12 milyon işçi... Bunların en fazla 2 milyonu işsiz kalabilir. Sonuç olarak 10 milyon işçinin istihdam edileceği sanayi yatırımlarını gerçekleştirmek için kaynak bulunmalıdır. Sermaye kıt olduğu için, ağırlıklı olarak emek-yoğun endüstriler kurulacaktır. Nitekim istatistik verilerden hareketle, endüstrilerin şu şekilde sınıflandırılması önerilmektedir: [1] Hafif endüstriler: İşçi başına düşen sermaye teçhizatı 100-400 Pound. [2] Orta endüstriler: İşçi başına düşen sermaye teçhizatı 400-800 Pound. [3] Ağır endüstriler: İşçi başına düşen sermaye teçhizatı 800-1500 Pound. Mutlaka kurulması gereken [konut, ulaştırma ve kamu hizmetleri gibi] bazı ağır endüstriler için, işçi başına 300-350 Pound tutarında bir sermaye teçhizatına ihtiyaç duyulduğunu varsayalım. Bu endüstrileri kurmak 3.0 milyar Pound'a tekabül eden bir maliyet yükleyecektir. Bu maliyete [eskisi dâhil] sermaye teçhizatının gelecek 10 yılın bakım maliyeti olarak, 1.8 milyar Pound ilave edildiğinde projenin toplam maliyeti 4.8 milyar Pound'a ulaşmaktadır. Doğu Avrupa bu maliyetin en azından yarısını [2.4 milyar Pound] üstlenmelidir. Tarımsal üretimin iyileştirilmesi için de [bölge içinden temin edileceğini düşündüğümüz] 1.2 milyar Pound tutarında bir sermayeye ihtiyaç duyulacaktır. ⁴ Böylece Doğu ve Güney-Doğu Avrupa içinde 1946-1956 dönemi boyunca 3.6 milyar Pound tutarında sermaye temin edilmiş olacaktır. ⁵ Bölgenin yıllık toplam geliri 2.0 milyar Pound [10 yılda 20.0 milyar Pound] olduğu için, bu veriler yıllık yatırım oranının yüzde 18.0 [Rusya'nın yatırım oranına eşit] olduğunu göstermektedir. Milli gelirin tedrici olarak artacağı dikkate alınsa dahi, yüzde 8.0 düzeyinden başlayarak 10 yıllık zaman diliminin sonunda yüzde 15.0 düzeyine yükselecek olan tasarruf oranının, planlanabilen maksimum düzeye tekabül ettiği görülmektedir. Varsayalım ki

milli gelir yıllık ortalama olarak yüzde 4.0 oranında artmaktadır ve ortalama yatırım oranı yüzde 12.0 düzeyindedir. Bu koşullar altında bölgeden temin edilecek sermaye miktarı sadece 3.0 milyar Pound olacaktır. Bu nedenledir ki, cesur ve daha iyimser bir sanayileşme programının bile gelecek 10 yıl içinde nüfus fazlasının tamamını ortadan kaldırmayı başaramayacağı görülmektedir. En iyi olasılıkla bu nüfusun yüzde 70-80'lik kısmı istihdam edilebilecektir. Bunun bir sonucu olarak göç, sanayileşmeyi tamamlamak zorunda kalacaktır. Bununla birlikte Almanya'nın sermaye teçhizatı biçiminde yapacağı savaş tazminatı ödemeleri, EEIT sermayesinin bir bölümünü oluşturabilir. Son savaştan ardından zengin Batı ülkelerine nakit olarak yapılan tazminat ödemeleri birtakım sorunlar doğurmuştur. Buna mukabil yoksul ülkelere aynî olarak yapılan tazminat ödemelerinde herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Almanya, tüketim eğilimini savaş dönemindeki düzeyin üzerine çıkarabilir ve silahlanma harcamalarının yüzde 25-50'sine tekabül eden bir meblağı aynî tazminatlar biçiminde kullanabilir.

1. Bu ülkelerin sanayileşmesinin tarımın yeniden inşası ile mümkün olacağı ya da bir sanayileşme meselesi olarak tarımsal üretimin iyileştirilmesi gerektiği düşünülebilir. Ancak bu iki uygulamanın, bir sorunun birbiri ile bağlantılı iki parçası olduğu da unutulmamalıdır.

2. Bu yapıya daha iyi bir isim verilebilir. Tröst kavramının hoş olmayan çağrışımları olduğu için yeni bir kavram bulunmalıdır: Doğu Avrupa Sanayi Şirketi, Kurulu ya da Holding Şirketi gibi...

3. **International Development Loans**, Planning Pamphlets, National Planning Association, Number 15, p.14, New York 1942.

4. Bu sermayenin küçük bir bölümü, tahvil kredisi olmak koşulu ile bölge dışından temin edilebilir.

5. Savaştan sonraki 2 yıllık geçiş dönemi bu hesaplamalara dâhil edilmemiştir. Bu nedenledir ki, söz konusu plan 10 yıllık değildir; fiilen 12 yılı kapsamaktadır.

